

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА: АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКИ

УДК 354.32:378.113(477)

С. О. Громова,

аспірант кафедри економічної теорії та фінансів ХарPI НАДУ, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИХ КАДРІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ

Розглянуто особливості становлення та сучасний стан системи професійної підготовки керівних кадрів вищих навчальних закладів в Україні. Обґрунтовано необхідність побудови та функціонування механізму державного управління системою професійної підготовки керівних кадрів вищих навчальних закладів. Проаналізовано стан підготовки керівних кадрів системи вищої освіти в Україні на базі НАДУ.

Ключові слова: державне управління, керівні кадри, вища освіта, механізм державного управління, система професійної підготовки керівних кадрів, вищі навчальні заклади.

S. O. Gromova,

Postgraduate of Economic Theory and Finance Department of KRI NAPA, Kharkiv

THE FEATURES OF FORMATION AND THE CURRENT STATE OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS LEADERSHIP'S PROFESSIONAL TRAINING SYSTEM IN UKRAINE

The condition of higher educational system leadership's training in Ukraine is analyzed. The necessity of the construction and functioning the mechanism of higher educational institutions leadership's professional training public administration system is grounded. The state of of higher educational system leadership's training in Ukraine at the basic of the National Academy of Public Administration attached to the office the President of Ukraine is analyzed.

Key words: public administration, leaderships, higher education, the mechanism of public administration, leadership's professional training system, higher educational institutions.

Система освіти України в умовах глобалізації та входження до європейського і світового освітньо-наукового простору, вимагає постійного реформування та удосконалення. Особливого значення це набуває для модернізації сфери вищої освіти України. Політичні процеси в Україні, її економічний розвиток та соціальна політика тісно пов'язані з реформуванням та модернізацією системи вищої освіти,

її державним управлінням та професіоналізацією, яка стала важливим пріоритетом освітньої політики. Одним із ключових факторів прийняття та проведення ефективних реформ у сфері вищої освіти є професіоналізація управління освітою шляхом професійної підготовки, перепідготовки та підвищення рівня професійної компетентності керівних кадрів ВНЗ.

Сучасні підходи до професійної підготовки керівних кадрів сфери освіти і управління освітою в Україні, особливості державної політики у сфері вищої освіти, особливості професійної підготовки керівних кадрів сфери освіти та керівних кадрів ВНЗ в Україні досліджують такі вітчизняні науковці, як В. Берека, Л. Васильченко, Л. Даниленко, В. Кремень, Н. Клокар, Л. Кравченко, Т. Лукіна, В. Лунячек, Д. Прасол, А. Светлорусова, Т. Сорочан та ін.

Мета статті – обґрунтувати особливості становлення системи професійної підготовки керівних кадрів вищих навчальних закладів та проаналізувати його сучасного стану в Україні.

В умовах реформування системи вищої освіти України змінюються і вимоги до професійної підготовки та перепідготовки керівників ВНЗ та рівня їх професійної компетентності. Компетентнісний підхід сьогодні визначається як інноваційний в освіті і визначає характер модернізації вищої освіти в країні. Значна кількість наукових досліджень з питань професійної підготовки керівних кадрів сфери управління освітою та зокрема управління ВНЗ виділяють компетентнісний підхід як ключовий компонент у формуванні системи професійної підготовки керівних кадрів сфери управління освітою.

Так, В. Байденко визначає, що “в рамках Болонського процесу європейські університети в різній мірі та з різними ступенями ентузіазму сприймають компетентнісний підхід, який розглядається як інструмент посилення соціального діалогу вищої школи з ринком праці, поглиблення їх співпраці та відновлення взаємної довіри в нових умовах” [1].

Тому перш ніж розглядати сучасний стан системи професійної підготовки керівних кадрів ВНЗ в Україні необхідно визначити сутність і структуру професійної компетентності керівника ВНЗ та її удосконалення в умовах модернізації вищої освіти та впровадження Болонського процесу в Україні.

Спершу необхідно дати визначення поняттю “компетентність”.

”Енциклопедичний словник з державного управління” трактує цей термін наступним чином: “Компетентність – спроможність за рахунок знання виконувати і керувати виконанням певного комплексу робіт з певною швидкістю, якістю та ефективністю, що являє собою певний процес або певну частину процесу, функцію або певну частину функції, та мати уявлення про теорію, уміння, навички та досвід у цій сфері. Компетентність означає системне бачення функції та справи, системне уявлення середовища та явищ. Слово “компетентний” – одного кореня з “компетенцією” і означає “спроможний, відповідний, той, що має компетенцію, знаючий, свідомий у певній сфері”. Під компетентністю розуміють всі знання, навички й види поведінки працівника, необхідні для успішної реалізації завдань діяльності організації (органу влади)” [2, с. 328].

Компетентність державно-управлінських кадрів, до яких відносяться і керівники ВНЗ, визначається, як “загальна здатність, яка базується на знаннях,

уміннях, навичках, досвіді, здібностях, професійно важливих якостях, яка визначається мірою відповідності особистої компетентності особистості компетенції посади; необхідний обсяг і рівень знань та досвід у певному виді діяльності” [2, с. 328].

Відносно професійної компетентності керівника ВНЗ варто зазначити, що вона є складним системним утворенням. Основними компонентами професійної компетентності особистості є: підсистема професійних знань як логічна системна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості; підсистема професійних умінь як психічних утворень, що полягають у засвоєнні людиною способів і технік професійної діяльності; підсистема професійних навичок – дії, сформовані в процесі повторення певних операцій і доведені до автоматизму; підсистема професійних позицій як сукупності сформованих установок і орієнтацій, відношення та оцінок внутрішнього і навколишнього досвіду, реальності і перспектив, а також домагань, які визначають характер професійної діяльності і поведінки фахівця; підсистема індивідуально-психологічних особливостей фахівця – поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль професійної діяльності, поведінки і виявляються у професійних якостях особистості; підсистема акмеологічних інваріант – внутрішніх збудників, які обумовлюють потребу фахівця в постійному саморозвитку, творчості та самовдосконаленні [10, с. 334-335].

Професійна компетентність керівника ВНЗ полягає в умінні обирати найбільш ефективні методи управління ВНЗ в кожний конкретний момент часу і обставин, що склалися, готовності і здатності виділяти, формулювати, аналізувати проблеми навчального закладу і знаходити з усіх можливих найбільш доцільний і ефективний підхід їх вирішення.

Отже, важливою умовою успішності інноваційних процесів та модернізації у сфері вищої освіти умовах Болонського процесу та входження України до європейського і світового освітньо-наукового простору є підвищення професіоналізму управлінської компетентності керівника ВНЗ. Керівні кадри сфери вищої освіти в сучасних умовах господарювання потребують оволодіння навичками стратегічного проектування та системного моделювання тих процесів, що проходять у навчальному закладі та організації ефективних міжособистісних і професійних комунікацій у педагогічному колективі.

Головним чинником якісного управління ВНЗ є наявність у керівника професійної управлінської компетентності, забезпечення формування належного рівня якої в системі підвищення кваліфікації керівників ВНЗ можливо за умови мотивованості та особистої зацікавленості в безперервному процесі підвищення кваліфікації.

На основі проведеного наукового аналізу можна стверджувати, що необхідність формування професійних компетенцій керівників сфери вищої освіти та керівних кадрів ВНЗ в сучасних умовах є надзвичайно необхідною і можливою завдяки підвищенню рівня їх професійної кваліфікації. Фундаментальну підготовку та підвищення кваліфікаційного рівня може забезпечити тільки спеціальна освіта. Важлива роль у цьому процесі належить підготовці фахівців

державного управління у сфері освіти та управління навчальним закладом. Особливо важливим це є для керівних кадрів сфери освіти районного, міського та регіонального рівнів, а також керівників ВНЗ, основним завдання яких є забезпечення реалізації державної освітньої політики.

Професійна підготовка керівних кадрів управління та державного управління у сфері освіти, включаючи і керівників ВНЗ в Україні сьогодні є важливим напрямком розвитку освітньої політики держави. Саме тому в Національній академії державного управління при Президентові України з 2008 р. в рамках програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” запроваджено нову спеціальність 8.15010005 “Державне управління у сфері освіти”.

Питання підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” сьогодні є об’єктом дослідження багатьох науковців. Так, В. Кремень пише про необхідність створення методично забезпеченої системи саморозвитку особистості, та вказує на необхідності підготовки фахівців з управління освітою на різних рівнях. За твердженням В. Кременя, “нові функціональні можливості професійної діяльності спеціалістів у сучасних умовах вимагають змін у сфері забезпечення якості вищої освіти і професійної підготовки та управління якістю навчальних програм, методики викладання й діагностики професійних якостей спеціалістів усіх категорій” [5, с. 60, 82-83, 94].

Перш ніж перейти до аналізу діючих нині в Україні програм підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” зі спеціальностей, які відносяться до управління у сфері освіти, варто дати визначення освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”.

Відповідно до ч. 4 ст. 8 закону України “Про вищу освіту” магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов’язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста.

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістра припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за такою ж або спорідненою спеціальністю у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі [3, 4].

Відповідно до наказу МОН “Про введення в дію переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787” від 09.11.2010 р. № 1067, до наведеного переліку можна додати освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця зі спеціальності 8.15010005 “Державне управління у сфері освіти” та 8.18010020 “Управління навчальним закладом” [6].

Підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” зі спеціальностей, які відносяться до управління у сфері освіти в Україні сьогодні

здійснюється у багатьох провідних ВНЗ. Основним ВНЗ у системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування є Національна академія державного управління при Президентові України (НАДУ), яка також готує фахівців державного управління у сфері освіти. Підготовка професійних кадрів здійснюється в НАДУ, її Інституті підвищення кваліфікації керівних кадрів у м. Києві та регіональних інститутах державного управління в м. Дніпропетровськ, м. Львів, м. Одеса та м. Харків.

З усього переліку освітньо-професійні програми на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”, які пропонує НАДУ, серед спеціальностей, які відносяться до управління у сфері освіти, можна виокремити такі: 8.15010001 “Державне управління”, 8.15010003 “Управління суспільним розвитком” та 8.15010005 “Державне управління у сфері освіти”. Всі спеціальності викладаються на базі Інституту державної служби та місцевого самоврядування НАДУ.

Загальна тривалість програм підготовки магістрів за денною формою навчання 1,5 роки, а вечірньо-заочною, заочною та заочно-дистанційною – 2,5 роки.

Метою програми підготовка магістрів зі спеціальності 8.15010001 “Державне управління” є професійна підготовка висококваліфікованих, відповідальних кадрів для державного управління та місцевого самоврядування, спроможних розробляти, аналізувати і реалізовувати державну політику, творчо, ефективно й результативно виконувати управлінські функції, сприяти інноваційним процесам у суспільстві з метою утвердження соціальної справедливості, демократії, забезпечення прав і свобод людини, сталого розвитку на основі світових та європейських стандартів.

Програма спрямована на підготовку фахівців для роботи на посадах I–IV категорій державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, а також інших державних установах і організаціях, на які поширюється дія Закону України “Про державну службу” (категорії посад вищої та середньої керівних ланок у державному управлінні).

Навчання за програмою підготовка магістрів зі спеціальності 8.15010001 “Державне управління” здійснюється за денною, заочною, вечірньо-заочною та заочно-дистанційною формами, а програма має акредитацію Європейської акредитаційної асоціації з державного управління і стала четвертою акредитованою програмою з державного управління в Європі.

Програма передбачає поєднання глибокої теоретичної підготовки з набуттям практичних навичок та вмінь у сфері державного управління. У професійному навчанні слухачів особлива увага приділяється таким питанням, як аналіз державної політики, стратегічне планування, технологія управління й прийняття управлінських рішень, менеджмент організації, механізми взаєморозуміння в управлінському спілкуванні, етика державного службовця, стиль роботи керівника, організація управлінської праці в державному управлінні тощо [9].

Метою програми підготовка магістрів зі спеціальності 8.15010003 “Управління суспільним розвитком” є підготовка нової генерації управлінської еліти в Україні, а саме – висококваліфікованих управлінських кадрів, які володіють систематизованими знаннями щодо суспільного розвитку і управління ним, уміннями аналізувати і прогнозувати суспільні процеси, а також навичками

використання сучасної методології управлінської діяльності. До них відносяться і управлінці сфери освіти та керівники ВНЗ.

Програма спрямована на підготовку та професійну перепідготовку керівників вищих органів влади, здатних виконувати аналітичні, прогностичні та експертні функції, забезпечувати пріоритетні напрями інноваційної діяльності держави. Цільовою аудиторією є фахівці, які віднесені до I-III категорій посад державних службовців відповідно до Закону України “Про державну службу”.

Навчання здійснюється за заочною та заочно-дистанційною формами. Під час навчання за магістерською програмою слухачі мають можливість обрати одну з чотирьох запропонованих спеціалізацій: “Сучасні механізми управління суспільним розвитком”, “Інвестиційний менеджмент суспільного розвитку”, “Стратегія суспільного розвитку” та “Управління суспільними процесами” [9].

Професійна діяльність у сфері управління освітою передбачає наявність не лише фахових знань, навичок організаційної діяльності, а й здатності ефективно діяти в умовах реформування національної системи освіти, її інтеграції в європейський та світовий освітній простір. Це потребує певного рівня знань щодо засад формування, напрямів і засобів реалізації державної освітньої політики, ролі державного та громадського управління в забезпеченні функціонування й розвитку освіти в Україні з урахуванням світового освітнього процесу. У зв’язку з цим у НАДУ за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” запроваджена спеціальність 8.15010005 “Державне управління у сфері освіти”.

Програма спрямована на професійну підготовку висококваліфікованих фахівців для державного управління у сфері освіти, спроможних розробляти, аналізувати та реалізовувати державну освітню політику, ефективно виконувати управлінські функції, сприяти інноваційним процесам в освіті з метою сталого розвитку громадян, держави, суспільства на основі світових та європейських стандартів.

Підготовка управлінців, керівників освіти за цією спеціальністю вирішує на державному та регіональному рівнях проблему навчання державних службовців як безпосередніх розробників та виконавців освітньої політики країни, експертів з аналізу освітньої політики у підрозділах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, інших міністерствах та відомствах, яким підпорядковані навчальні заклади, обласних (головних) управліннях освіти і науки, районних (міських) відділах освіти.

За цією спеціальністю здійснюється підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації – докторантів, аспірантів та здобувачів [9].

Відповідно до наказу МОН № 1067 від 09.11.2010 р. “Про введення в дію переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787” до наведеного переліку спеціальностей, які відносяться до управління у сфері освіти України та безпосередньо до управління ВНЗ, відноситься спеціальність 8.18010020 “Управління навчальним закладом” [6].

Програма підготовки магістрів за цією спеціальністю спрямована на професійну підготовку та перепідготовку керівників навчальних закладів різних

рівнів акредитації, тобто в тому числі і керівного складу та викладачів ВНЗ, методистів заочних шкіл і відділень, наукових співробітників, керівників підрозділів у сфері освіти та виробничого навчання, інспекторів навчальних закладів, а також службовців в апаратах центральних та місцевих органів державної влади у галузі освіти. Тому навчатися можуть як спеціалісти менеджерського спрямування, які хочуть і можуть виконувати керівні функції в системі освіти та мають нахили до роботи з людьми і до управлінської діяльності, так і працівники керівних установ (управління освіти, керівники ВНЗ, шкіл, коледжів тощо), які мають повну вищу освіту і прагнуть підвищити свою кваліфікацію та набути додаткових знань, вмінь, навичок у вирішенні менеджерських завдань у системі управління освітою.

За цією спеціальністю здійснюється підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації – докторантів, аспірантів та здобувачів.

Особи, які здобули кваліфікацію магістра зі спеціальності 8.18010020 “Управління навчальним закладом” можуть ефективно здійснювати управління навчальними закладами різних рівнів акредитації; вчасно і фахово орієнтуватися в організації системи освіти України; вирішувати проблеми змісту освіти, способів надання знань, вмінь і навичок по окремих групах спеціальностей; впроваджувати і здійснювати інноваційну діяльність в управлінні навчальними закладами.

Отже, за результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що професійна підготовка керівних кадрів сфери управління освітою та безпосередньо керівних кадрів ВНЗ в Україні сьогодні здійснюється в умовах магістратури. До спеціальностей магістерської підготовки, які відносяться до управління у сфері освіти та ВНЗ відносяться такі: 8.15010001 “Державне управління”, 8.15010003 “Управління суспільним розвитком”, 8.15010005 “Державне управління у сфері освіти” та 8.18010020 “Управління навчальним закладом”. Підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” зі спеціальностей, які відносяться до управління у сфері освіти в Україні сьогодні здійснюється у багатьох провідних ВНЗ. Основним ВНЗ у системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування є Національна академія державного управління при Президенті України та її регіональні інститути.

Програми магістерської підготовки, які пропонує НАДУ та її регіональні інститути розраховані на керівників вищих органів влади сфери освіти України, керівників навчальних закладів різних рівнів акредитації (в тому числі і керівного складу та викладачів ВНЗ), методистів заочних шкіл і відділень, наукових співробітників, керівників підрозділів у сфері освіти та виробничого навчання, інспекторів навчальних закладів, а також службовців в апаратах центральних та місцевих органів державної влади у галузі освіти.

Розроблення та введення і дію механізму професійної підготовки керівних кадрів ВНЗ є перспективою подальших наукових досліджень у питанні державного управління розвитком вищої освіти в Україні.

Література:

1. Байденко В. И. Болонский процесс: проблемы, опыт, решения / В.И. Байденко. – М. : Исследоват. центр проблем кач-ва подг-ки спец-ов, 2006. – 111 с.

2. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
3. Закон України “Про вищу освіту” від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
4. Закон України “Про вищу освіту” від 17.01.2002 р. N 2984-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/page>.
5. *Кремень В. Г.* Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1067 від 09.11.2010 р. “Про введення в дію переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/>
7. *Огаренко В. М.* Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг : монографія / В. М. Огаренко. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 328 с.; *Беляков С. А.* Лекції по економіке образования / С. А. Беляков. – М. : Изд-воГУ-ВШЭ, 2002. – 338 с.
8. *Одінцова Г. С.* Теорія і історія державного управління : опорний конспект лекцій і метод. вказ. до проведення практ. занять / Г. С. Одінцова, Н. М. Мельтюхова. – Х. : УАДУ (ХФ), 2001. – 136 с.
9. Положення про підготовку магістрів державного управління (програми навчальних дисциплін для спеціальності 8.150000 “Державне управління”) / [укл. О. Амосов та ін.]. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2010. – Ч. 1. – 385 с.
10. Психология и педагогика : учеб. пособие / под ред. А. А. Бодалева, В. И. Жукова, Л. Г. Лаптева, В. А. Сластенина. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2002. – 585 с.

Надійшла до редколегії 27.04.2015 р.

УДК 35.084.91

А. В. Захуцький,

*здобувач кафедри права та європейської
інтеграції ХарРІ НАДУ, м. Харків*

СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті вперше в галузі науки “Державне управління” охарактеризовано систему категорій, що визначають кадровий потенціал Служби безпеки України, з’ясовано сутність цього явища та сформульовано авторське його поняття, а також обґрунтовано доцільність застосування системного та комплексного підходів до механізму формування кадрового потенціалу Служби безпеки України.

Ключові слова: Служба безпеки України, кадри, потенціал, механізм, системний підхід, комплексний підхід.